

Dr Slobodan Zečević

PROJEKT ETNOGRAFSKOG MUZEJA U BEOGRADU NA ISTRAŽIVANJU
TRADICIONALNE MATERIJALNE KULTURE U SRBIJI

Izrada kompleksne tematske monografije o tradicionalnoj materijalnoj kulturi Srbije spada među dugoročne naučnoistraživačke projekte Etnografskog muzeja u Beogradu. Ovaj projekt treba da bude završen do 1985. godine, posle čega će se objaviti rezultati.

Potreba za izradom ovakve monografije je nesumnjiva, pošto se tradicionalni oblici života brzo gube i menjaju, stičući stalno nove oblike. Prednost koja se daje materijalnoj kulturi je očigledna, jer su procesi promena u materijalnoj kulturi veoma nagli, dok su ti procesi u menjanju duhovne kulture nešto usporeniji.

Za blizu osam decenija svoga postojanja, Etnografski muzej u Beogradu obogatio je svoje fondove i dokumentaciju u toj meri da je u stanju da, uz dodatna terenska istraživanja i uz konsultovanje već objavljene i dostupne arhivske građe, obradi sve oblike materijalne kulture u Srbiji. On raspolaže ekipom specijalizovanih stručnjaka koji, razume se i uz pomoć drugih stručnjaka, mogu uspešno da obave ovaj posao.

Projekat se sastoji od sledećih glavnih tema: p r i v r e d a, s t a n o v a n j e, i s h r a n a, o d e v a n j e i d o m a ć a r a d i n o s t. Rezultati istraživanja objaviće se u ediciji Posebnih izdanja Muzeja u tri toma sa ovim radnim naslovima:

1. - Tradicionalna privreda,
2. - Stanovanje i ishrana i
3. - Odevanje, nakit i domaća tekstilna radinost.

U prvom odeljku obradiće se tradicionalna privreda. Oblik tla, koje je u većem delu Srbije bilo prekriveno proplancima i hrastovim šumama punih žira, pogodovao je razvoju stočarstva a struktura zemljišta u rečnim dolinama i ravnicama razvoju zemljoradnje. Pored ove dve osnovne privredne grane, u pojedinim reonima pogodnim za to, razvijalo se vinogradarstvo sa voćarstvom i povrtarstvom, dok su sakupljanje, lov i ribolov imali karakter domaćinskog privređivanja.

Kod stočarstva naglasak će se dati na ovčarstvo, koje se uglavnom može podeliti na dva tipa: b a č i j s k o i s t o č a r e n j e n a s t a n o v i m a. Obradiće se tehnologija prerade mleka, mesa i kože, vrste i klasifikacija pomagala zajedno sa terminologijom. U proučavanju zemljoradnje obratiće se pažnja na organizaciju ratarske proizvodnje, na upotrebu jednopoljnog i dvopoljnog sistema i plodored, na sprave i alatke u procesu proizvodnje, sezonski redosled poslova i na terminologiju.

Razvojem stočarstva u brdsko-planinskim i zemljoradnje u župnim predelima a kasnije i zanata, javio se višak proizvoda, što je otvorilo mogućnosti za razmenu dobara i napuštanje svaštaraštva u proizvodnji, kada su pojedina domaćinstva sama proizvodila sve što im je bilo potrebno. Višak proizvoda namenjenih razmeni dovodi do postepenog napuštanja autarhije, laganog prelaska na robovlasničku privredu i do razvoja trgovine koja se uglavnom obavljala na seoskim vašarima. Prenos dobara u udaljenije krajeve doprineo je razvoju transportnih sredstava i saobraćaja koji je i inače u Srbiji imao dugu tradiciju. U projektu se saobraćaj posmatra dvojako: kao saobraćaj na suvom i saobraćaj na vodi. Proučavaju se pravci kretanja i prepreke na njima kao i prenošenje i prevoz dobara ljudskom ili životinjskom snagom. Kod zanata će se proučiti seoski i gradski zanati sa njihovom organizacijom, tehnologijom, oruđima za rad i terminologijom.

U sledećem odeljku projekta obradiće se naselja i život u njima. Proučiće se dve osnovne grupe naselja: zbijena i razbijena, sa prelaznim varijantama ova dva tipa, što je zavisilo od reliefa zemljišta, klimatskih uslova i drugih činilaca. U proučavanju razvoja kuće počće se od nerazvijenih staništa. Zatim će se proučiti tipovi stambenih zgrada i njihovi konstrukcioni sistemi, unutrašnji raspored i uređenje kuće, pokućstva i posude, kućište i okućnica, arhitektura privrednih zgrada, oblici stanovanja izvan seoskih naselja, savremena seoska arhitektura, tipovi kuća u varošicama kao i drugi tipovi graditeljstva.

Pri proučavanju ishrane ukazaće se na njene izvore koji su drugačiji u poljoprivrednim od onih u stočarskim regionima sa prelaznim zonama između ova dva tipa. U prvima se ishrana zasniiva na žitaricama, voću i povrću a u drugima u mesu, mleku i drugim stočarskim i povrtarskim proizvodima. Kod oba izvora ishrana će se posmatrati u normalnim prilikama. Obradiće se način pripremanja i konzerviranja hrane, obroci i struktura ishrane - jelovnik. Takođe će se obraditi ishrana u izuzetnim prilikama (glad, naprimer), o praznicima i u vezi sa običajima i verovanjima.

Nošnja je jedna od bitnih karakteristika svakoga naroda ili etničke grupe. Srpska nošnja se odlikuje tipskom raznovrsnošću, brojnim varijantnim oblicima u okviru svakoga tipa, bogatstvom oblika i ukrasa i raznorodnih odevnih elemenata. Naučna obrada podataka o seoskoj i gradskoj nošnji od najstarijih vremena do danas, pružiće sliku istorijskih i kulturnih zbivanja koja su uticala na formiranje i razvoj pojedinih tipova nošnje. Zatim će se obratiti pažnja na odlike tipskih celina sa varijantnim vrstama i podvrstama, na poreklo, razvoj i rasprostranjenost osnovnih odevnih elemenata. U odeljku o nošnji obradiće se raznovrsni oblici nakita i kićenja koji dopunjuju i predstavljaju sastavni deo kulture odevanja i ukrašavanja. Integralni deo odeljka o nošnji biće i karte rasprostranjenja pojedinih tipova narodnih nošnji i odevnih elemenata; crteži krojeva, ornamenata i crno bele i kolor fotografije. Kod seoskih nošnji obradiće se osnovni tipovi, materijal, kroj, izrada i ukrašavanje sa varijantnim oblicima svakoga tipa, karakteristični periodi u njihovom razvoju i nakit

kao sastavni deo kulture odevanja. Prikazaće se i razlike prema dobu uzrasta i društvenoj pripadnosti, kao i razlike između svakodnevnice i praznične nošnje. Poglavlje o gradskoj nošnji obuhvatiće istorijske, privredne i kulturne osnove razvitka koji su uticali na postanak i razvoj građanske nošnje u Srbiji XIX veka. Opisati se materijal, kroj, izrada i ukrašavanje. Kod nakita će se obraditi pojedini tipovi i vrste, njihove osnovne karakteristike, mesta proizvodnje, ornamentalne karakteristike i uloga nakita u običajima i verovanjima.

U odeljku o domaćoj tekstilnoj radinosti daće se celovit pregled te radinosti od najstarijih vremena do danas. U delu o tehnologiji obradiće se sve vrste tekstilnih kultura koje se upotrebljavaju u proizvodnji tekstilnih predmeta, njihove fizičke karakteristike, način prerade tekstilnih sirovina, sprave i pomagala koje se tom prilikom koriste i tehnologija biljnog bojenja. U odeljku o spravama i pomagalicama za tkanje obradiće se tipološke i regionalne karakteristike ovih sprava, tekstilne mere, način rada i tehnike tkanja. U odeljku o vrstama tkanih predmeta izvršiće se njihova klasifikacija po materijalu i nameni i obraditi njihove tipološke, regionalne i ornamentalne karakteristike. U posebnom poglavlju obradiće se vez i čipka. Ceo odeljak o tekstilnoj radinosti biće kompletiran odgovarajućim ilustrativnim materijalom.

Metodski pristup pri izradi studije ide za tim da ona bude što ujednačenija, bez obzira što na njoj radi više saradnika iz Muzeja i van njega. To se postiže na taj način što će posmatranje etnoloških pojava u materijalnoj kulturi ići prema njihovom razvoju. Počinje se od poznatih oblika tih pojava na prelomu XIX i XX veka sa utvrđivanjem promena do naših dana a posmatranje će ići u prošlost koliko to bude moguće. Na taj će se način obezbediti dijalektički način posmatranja. Ovakvim razdvajanjem slojeva, kadkada je moguće dopreti i do samih uzroka nastanka i razvojnih impulsa određene etnološke pojave. Pored toga, koristi se i uporedni metod, pošto se pomoću njega često mogu popuniti praznine ukoliko su se određeni slojevi u nekom kraju očuvali a u drugom izgubili ili reducirali.

Na kraju treba pomenuti da se realizaciji projekta pristupilo timski, saradnjom stručnjaka iz Muzeja i van njega. Obrada materijala se obavlja po radnim grupama čiji su rukovodioci: za p r i v r e d u - Dušan Maslovarić, viši kustos; za i s h r a n u - Petar Kostić, viši kustos; za s t a n o v a n j e i n a s e l j a - Rabiya Hasanbegović, viši kustos; za o d e v a n j e - Jasna Bjeladinović, viši kustos, i za d o m a ć u t e k s t i l n u r a d i n o s t - Bratislava Krstić, viši kustos.